

Neem bijvoorbeeld graniet:
De Europese grondwet in verzen

Literarische verkenning van Europa en de
Europese Unie: waarden, symboliek,
geschiedenis en mensen

Teksten en opdrachten en de didactische opmerkingen
zijn door *Katrine Bengtsson* (Euricon) samengesteld
voor het Rahel Varnhagen-Kolleg, Hagen, Germany
voor De Heer *Bernhard Kühmel*
(projectleider EITC)
in augustus 2017

*Als de huidige Europese instellingen er niet in slagen om het
volk te inspireren, te charmeren, te beroeren, te raken of
desnoods kwaad te maken, dan doen wij het maar. (...)*

*Wij, dat zijn tweeënvijftig dichters. Een willekeurig
samengestelde groep van mannen en vrouwen die iets te
zeggen hebben over dit continent, over deze geschiedenis, over
het lot dat ons samenhoudt. En die dat zeggen in vele talen.
Dichters die hier zijn geboren en die naar hier zijn gevlucht.
Dichters met burgerschap en zonder. Dichters met
literatuurprijzen en dichters met trauma's.*

Neem bijvoorbeeld graniët: Inleiding

Abendgymnasium Köln, Germany

HF og VUC Fredericia, Denmark

European Identity

Stichting EURICON, The Netherlands

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

in Times of Crisis (EITC)

Centro Comarcal Educación Adultos Infante, Spain

YOUTH AND LIFELONG LEARNING FOUNDATION, Greece

TÜV NORD Bildung GmbH & Co. KG, Germany

Rahel-Varnhagen-Kolleg Hagen, Germany

INHOUD

- I. Aanleiding
- II. Opdrachten
- III. Materialen
  - a. M1: Basisinformatie over het werk **NEEM BIJVOORBEELD GRANIET: DE EUROPESE GRONDWET IN VERZEN** (2015).
  - b. M2: Uittreksel van **ONTWERP- VERDRAG TOT VASTSTELLING VAN EEN EUROPESE GRONDWET VOOR EUROPA** (2003).
  - c. M3: Uittreksel van artikel **NEDERLAND, DE EU EN HET VERDRAG VAN LISSABON** (2008) van Jan Rood, Mendeltje van Keulen en Bas Limonard, Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen.
  - d. M4: Uittreksel van artikel **DE EUROPESE GRONDWET, TIEN JAAR NA HET REFERENDUM** (2015) redactie Rob Hadders, EenVandaag.
  - e. M5: Videofragment van **DE WERELD DRAAIT DOOR** afzending: **DEMOCRATIE IN NOOD: DAVID VAN REYBROUCK** (2016).
  - f. M6: Uittreksel van **NEEM BIJVOORBEELD GRANIET: DE EUROPESE GRONDWET IN VERZEN** (2015).
- IV. Mogelijke didactische aanpak
- V. Enkele referenties

GEKOZEN WERK:

Titel: **Neem bijvoorbeeld graniet: De Europese grondwet in verzen**

Auteurs: David van Reybrouck, Peter Vermeersch

Uitgever: De Bezige Bij, Tweede druk, 2015

I. Aanleiding

Europa kent grote uitdagingen in de 21ste eeuw – op sociaal, economisch, politieke, en identiteitsgerelateerd vlak. Wat is Europa? Wat is de Europese Unie (EU)? Hoe kan de EU de burgers van alle 28 (gauw weer 27) lidstaten op positieve manier beïnvloeden, hoe zien de burgers de EU? Met de vluchtelingencrisis die sinds 2014 niet ophoudt werd en wordt duidelijk hoe gefragmenteerd de EU in feite is; enkele landen dragen de grootste last terwijl andere hun handen ervan wassen en grenzen sluiten. Solidariteit werd gevraagd maar niet geleefd.

Het gekozen werk, ***Neem bijvoorbeeld graniet: De Europese grondwet in verzen***, is van de bijdragen van 52 Europese dichters samengesteld. Het gedicht weerspiegelt een pluralistische manier van creëren wat ook een weerspiegeling kan zijn van de Europese manier van beslissingen nemen: vele partijen (politieke partijen of landen of constitutionele organen) moeten het recht hebben om mee te praten en mee te beslissen.

Deze opdracht is in het licht van bovenstaande ontwikkelingen ontworpen. De student zal er iets over de achtergrond van de Europese Unie leren, en tekst uittreksels lezen en video's bekijken. De teksten die hiervoor zijn gekozen bieden een eerste stap naar diepere kennis over "Europa". Er zijn natuurlijk uittreksels van het gekozen werk, ***Neem bijvoorbeeld graniet: De Europese grondwet in verzen***. Verder nog basisinformatie over het werk, uittreksel van het ***Ontwerp-Verdrag van de Europese grondwet***, een artikel over het vervangende Verdrag van Lissabon, en een uittreksel van een aflevering van nieuws/informatie/amusement-programma De Wereld Draait Door met auteur David van Reybrouck te gast. Het hangt als volgt samen: De Europese grondwet werd in 2003 voorgesteld en door sommige landen al aangenomen en geratificeerd, in 2005 hebben Frankrijk en Nederland referenda gehouden en de grondwet tegengesteld, en daarmee stopte de grondwet. In 2007 is het Verdrag van Lissabon door alle EU-lidstaten geratificeerd worden, en deze nieuwe verdrag bevat veel van de inhoud van de grondwet, zoals de fundamentele rechten van burgers. Het artikel M3 beschrijft het proces vanuit Nederlands perspectief en is een aanrader voor de docent.

Het materiaal is gekozen om een breed maar gericht insteek te bieden in dit thema. Het kan heel verwarrend en ontmoedigend zijn om iets over de Europese Unie of politiek te leren omdat de taal vaak heel ver van dagelijkse taal ligt, en omdat de vele begrippen en systemen complex lijken (en vaak ook zijn). Echter bieden deze 5 uittreksels een mooi startpunt om in de klas discussies over de EU, democratie en met name het Nederlandse perspectief aan te gaan en opdrachten te schrijven.

II. Opdrachten

OPDRACHT 1. Groepsdebat.

De klas wordt in twee even grote groepen opgedeeld, en deze vraag wordt gedurende 30-45 minuten gedebatteerd: **Heeft Europa een Europese grondwet nodig?** De helft van de klas vertegenwoordigt de eurosceptische standpunt *Nee, Europa heeft geen Europese grondwet nodig en het was goed dat Nederland in het referendum daartegen heeft gestemd.* De andere helft van de klas moet tegenargumenten vinden om hun standpunt te verdedigen: *Ja, Europa heeft een Europese grondwet nodig en de ratificatie van het Verdrag van Lissabon was positief en noodzakelijk.*

Gebruik zoveel tijd je kunt op voorbereiding, minimaal 3 uur, graag 1 week. De tekst uittreksels onder punt III: Materialen hieronder dienen als startpunt. Iedere student moet minimaal één argument geven, graag een gelijke verdeling van tijd.

Stof tot nadenken:

- Zijn mensenrechten in de grondwet van elk EU-lidstaat beschreven?
- Wat waren de redenen om de Europese grondwet überhaupt te maken?
- Wat zijn de voordelen van gemeenschappelijke besluitvorming, en wat zijn de nadelen?

OPDRACHT 2. Schrijfopdracht.

Je wordt benaderd van een populaire blogster die een serie over de Europese Unie vanuit een jong perspectief wil starten. Ze heeft jouw contactgegevens van je school ontvangen, en vraagt of je een tekst voor haar zou willen schrijven vanuit het perspectief van het jonge Nederland/ vanuit het zuiden/ van een "nieuwe" Nederlander (migratie achtergrond) [de docent kan hier kiezen wat voor zijn studenten geschikt is]. Let op: bij een blog post is het belangrijk dat je niet alleen tekst gebruikt maar ook afbeeldingen, links en video's. Maak dus gebruik van deze elementen om je blog post boeiend te maken! Klik op de links voor tips hoe je [afbeeldingen](#), [links](#) en [video's](#) in een Word document inplakt. [Als de school Moodle of dergelijk heeft, zouden de studenten deze opdracht ook online kunnen doen op een geschikt online platform. Indien studenten zelf een blog hebben, kunnen ze deze opdracht ook in hun eigen blog maken en publiceren.]

Ze vraagt je om deze punten in je tekst aan te spreken:

Abendgymnasium Köln, Germany

HF og VUC Fredericia, Denmark

European Identity

Stichting EURICON, The Netherlands

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

in Times of Crisis (EITC)

Centro Comarcal Educación Adultos Infante, Spain

YOUTH AND LIFELONG LEARNING FOUNDATION, Greece

TÜV NORD Bildung GmbH & Co. KG, Germany

Rahel-Varnhagen-Kolleg Hagen, Germany

1. Maak duidelijk wie je bent, wat je achtergrond is, en wat jouw eerste indruk van de grondwet is. Wanneer heb je voor het eerst van gehoord, wat is je onmiddellijke buikgevoel als je de woorden "Europese grondwet" hoort?
2. Hoe zie jij jezelf: Nederlander? Europeaan? Wereldburger? Anders? Leg uit.
3. Maak een korte samenvatting van de gebeurtenissen. Beschrijf:
  - a. Waarom de Europese grondwet was bedacht
  - b. Waarom het gefaald is
  - c. Hoe het Verdrag van Lissabon is ontstaan en welke rol die nu heeft
4. A.d.h.v. informatie onder punt III: Materialen, formuleer je eigen stellingname. Heb je nog meer gelezen, gehoord of gezien over dit thema? Dan kun je ook deze bronnen inzetten, zolang je ze goed documenteert (denk aan datum van publicatie, titel, auteur, boek of krant, paginanummer, en/of URL). Bedenk bijvoorbeeld:
  - a. Wat je van verkiezingen en lotingen vind
  - b. Hoe democratie best in Europa georganiseerd kan worden
  - c. Zie je parallellen tussen de felle campagne voor het referendum in 2005 en de laatste paar jaren? Brexit, Trump, Franse en Nederlandse verkiezingen 2017? Is het mogelijk om objectieve en verantwoord campagnes te voeren?
5. Schrijf een conclusie die je mening duidelijk maakt en naar de rest van je tekst verwijst.

OPDRACHT 3. Gedicht.

Lees M6, uittreksels van **Neem bijvoorbeeld graniet: De Europese grondwet in verzen**. Bezoek dan nieuws sites (in het Nederlands: nu.nl, nos.nl, limburg.nl, telegraaf.nl, nieuws.nl, nd.nl of in het Engels: cnn.com, bbc.com, aljazeera.com, guardian.co.uk, independent.co.uk, euronews.com), en gebruik je bestaande kennis om ideeën over actuele Europese onderwerpen te formuleren.

Schrijf je eigen gevoelens en gedachtes op in een gedicht, het thema is **Europa, democratie en de Europese Unie**. Je mag zelf bepalen of het rijmt, en in welke stijl je schrijft. Ben jij voorstander van de Unie? Wat zijn de sterkten van samenhouden, de voordelen? Of ben jij tegenstander van de Unie? Wat zijn dan de sterkten van landelijke onafhankelijkheid, en de zwaktes van een geïntegreerd Europa? Je kunt ook naar de rest van de wereld kijken (denk aan het Verenigd Koninkrijk of de Verenigde Staten, of organisaties zoals de Verenigde Naties en Wereldgezondheidsorganisatie, of de historische hereniging van Duitsland).

III. Materialen

M1. Basisinformatie over het werk **NEEM BIJVOORBEELD GRANJET: DE EUROPESE GRONDWET IN VERZEN** (2015). Bronnen
[\[http://www.debezigebij.nl/boeken/neem-bijvoorbeeld-granjet/\]](http://www.debezigebij.nl/boeken/neem-bijvoorbeeld-granjet/) &
[\[https://literatuurplein.nl/boekdetail.jsp?boekId=642434\]](https://literatuurplein.nl/boekdetail.jsp?boekId=642434)

Het blijft modderen met Europa. De instellingen in Brussel slagen er maar niet in om de mensen te inspireren, te charmeren of te raken. Europa sukkelde van crisis naar crisis en zweeft ver boven de hoofden van de burgers. Steeds sterker dringt zich de vraag op wat Europa is en wat het zou kunnen zijn. David Van Reybrouck en Peter Vermeersch zochten naar een antwoord; ze vroegen tweeënvijftig dichters uit alle Europese landen om over het lot dat ons Europeanen samenbindt te dichten. Van alle aangeleverde poëzie maakten ze één lang gedicht: een poëtische grondwet die niet is gemaakt in opdracht van de Europese Commissie en geen poging is tot het ultieme compromis. Het is politiek in andere, opwindende zin: het maakt van Europa resoluut opnieuw een bron van artistieke inspiratie, creativiteit en culturele samenwerking buiten de instellingen om. Europa wordt het onderwerp van een lang en mooi gesprek tussen de betrokken dichters. Ze omarmen de paradox: ze zijn vrolijk en zingen – en ze lijden.

&

De Europese Grondwet in Verzen, een lang gedicht waarin Europees enthousiasme wordt genuanceerd door kritische zin, waar het grote gebaar aanschurkt tegen poëtische intimiteit en waar de nodige sérieux zich laat rijmen met satire en slapstick.

Het Brussels dichters collectief beet de spits af. De welbekende Geert van Istendael, de in Brussel actieve Galiciër Xavier Queipo, de rappende Manza en de Franstalig Brusselse Laurence Vielle schreven een bevlogen basistekst. Nadien gingen in totaal 52 Europese dichters - uit elk Europees land minstens één - aan de slag.

Het project is méér dan een frivole herwerking van een politiek fiasco. De poëtische grondwet plaatst de discussie over de grondbeginselen van Europa waar ze thuishoort: in de publieke sfeer van vrije en betrokken burgers.

Abendgymnasium Köln, Germany

HF og VUC Fredericia, Denmark

European Identity

Stichting EURICON, The Netherlands

TÜV NORD Bildung GmbH & Co. KG, Germany

Rahel-Varnhagen-Kolleg Hagen, Germany

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

in Times of Crisis (EITC)

Centro Comarcal Educación Adultos Infante, Spain

YOUTH AND LIFELONG LEARNING FOUNDATION, Greece

M2. Uittreksel van **ONTWERP- VERDRAG TOT VASTSTELLING VAN EEN GRONDWET VOOR EUROPA** (2003). Bron [[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003XX0718\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003XX0718(01)&from=EN)]

De Conventie heeft antwoorden geformuleerd op de vragen die in de Verklaring van Laken zijn gesteld:

- *zij stelt een betere verdeling van de bevoegdheden van de Unie en haar lidstaten voor;*
- *zij beveelt samenvoeging van de Verdragen en toekenning van rechtspersoonlijkheid aan de Unie aan;*
- *zij geeft aan op welke wijze de instrumenten voor het optreden van de Unie kunnen worden vereenvoudigd;*
- *zij stelt maatregelen voor om de democratie, de transparantie en de doeltreffendheid van de Europese Unie te vergroten door de bijdrage van de nationale parlementen tot de legitimiteit van het Europese project te ontwikkelen, door het besluitvormingsproces te vereenvoudigen en door de werking van de Europese instellingen transparanter en inzichtelijker te maken;*
- *zij geeft aan welke maatregelen nodig zijn om de structuur te verbeteren en de rol te versterken van elk van de drie instellingen van de Unie, onder inachtneming van, met name, de gevolgen van de uitbreiding.*

In de Verklaring van Laken is de vraag opgeworpen of de vereenvoudiging en de herschikking van de Verdragen niet moeten leiden tot de aanneming van een constitutionele tekst. De besprekingen van de Conventie zijn inderdaad uitgemond in de opstelling van een ontwerp-verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa waarover tijdens de plenaire zitting van 13 juni 2003 een brede consensus werd bereikt.

(...)

Χρόμεθα γὰρ πολιτεία... καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται.

[Onze constitutie ... wordt democratisch genoemd, omdat de macht niet in handen is van een minderheid, maar van de grootste mogelijke meerderheid.]

Thucydides II, 37

(...)

Artikel IV-1

De symbolen van de Unie

*De vlag van de Unie stelt een cirkel van twaalf gouden sterren op een blauw veld voor.
De hymne van de Unie is ontleend aan de „Ode aan de Vreugde” uit de negende symfonie van Ludwig van Beethoven.
Het devies van de Unie luidt: Eenheid in verscheidenheid.
De munt van de Unie is de euro.
De negende mei wordt in de gehele Unie als de „Dag van Europa” gevierd.*

M3. Uittreksel van artikel *NEDERLAND, DE EU EN HET VERDRAG VAN LISSABON* (2008) van Jan Rood, Mendeltje van Keulen en Bas Limonard, Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen. Bron [\[www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cesp_EU_verdrag_rood.pdf\]](http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cesp_EU_verdrag_rood.pdf)

Gezien het unieke karakter van het document werd er door een aantal Kamerleden voor gepleit om de Nederlandse burgers direct bij de goedkeuring van deze ‘Europese Grondwet’ te betrekken. Hiertoe werd op 1 juni 2005 een referendum georganiseerd. De uitslag is bekend: het Grondwettelijk Verdrag werd afgewezen in een referendum door bijna 62% van de opgekomen kiesgerechtigden. Voor sommigen was onmiddellijk na het ‘nee’ duidelijk dat het Grondwettelijk Verdrag moest worden doodverklaard. Deze uitspraak was ongetwijfeld mede gebaseerd op de inschatting dat, los van de uitslag van het Nederlandse referendum, in een aantal andere lidstaten (waaronder het VK, Polen en Denemarken) ratificatie hoe dan ook ongewis was. Deze stellingname kwam Nederland op scherpe kritiek te staan van de Europese partners, met name vanuit de lidstaten die het Grondwettelijk Verdrag inmiddels wel hadden geratificeerd. In de daaropvolgende zogenaamde reflectieperiode kwam de voorziene brede maatschappelijke discussie niet van de grond.

(...)

De regering zette om te beginnen in op de totstandkoming van een ‘ander’ Europees verdrag, dat naar inhoud, benaming en omvang zou afwijken van het Grondwettelijk Verdrag. Deze inzet op een regulier wijzigingsverdrag, in de traditie van eerdere verdragswijzigingen, werd de harde kern van de Nederlandse onderhandelingspositie. Dit aspect moet worden gezien in het licht van de discussie over de vermeende statelijke aspiraties van de Europese Grondwet, die in de referendumcampagne zo in de aandacht hadden gestaan en waarvan de burgers met het ‘nee’ hun afkeer zouden hebben doen blijken. Een nieuw Europees verdrag zou derhalve hoe dan ook ontdaan moeten zijn van iedere ‘constitutionele symboliek’, zoals de verwijzingen naar de Europese vlag, het volkslied, de term ‘Europese wet’ voor het instrument van de richtlijn en de nieuwe functietitel van Minister van Buitenlandse Zaken, die in de Grondwet waren voorgesteld. Ook het Handvest van de Grondrechten zou niet integraal in het nieuwe verdrag moeten worden opgenomen – een verwijzing naar dit

document was in de ogen van de regering afdoende. Het nieuwe verdrag moest de bevoegdhedenverdeling tussen EU en lidstaten helder afbakenen.

(...)

Volgens veel analyses is, zoals opgemerkt, wel degelijk sprake van een ingrijpende institutionele herziening van de structuur van de Europese samenwerking en daarmee van een verdrag [het Verdrag van Lissabon] dat weliswaar in vorm en uitstraling van de Grondwet verschilt, maar inhoudelijk op weinig punten fundamenteel anders is.

M4. Uittreksel van artikel **DE EUROPESE GRONDWET, TIEN JAAR NA HET REFERENDUM** (2015) redactie Rob Hadders, EenVandaag. Bron [\[http://binnenland.eenvandaag.nl/blogs/59899/de_europese_grondwet_tien_jaar_na_het_referendum_\]](http://binnenland.eenvandaag.nl/blogs/59899/de_europese_grondwet_tien_jaar_na_het_referendum_)

‘Nee!’ Het signaal van de Nederlandse kiezer was helder toen in 2005 naar hun mening over Europese Grondwet werd gevraagd. (...)

Waarom was er behoefte aan een Europese Grondwet?

De kern van de Europese Unie ligt verankerd in twee verdragen, het Verdrag van Rome (1957) en het Verdrag van Maastricht (1992). Deze zijn aangevuld met een serie andere verdragen en zo stapelde zich het ene verdrag op het andere verdrag.

Op de burelen van de EU werd daarom besloten om een Europese Grondwet op te stellen. Alle reeds gesloten verdragen moesten hierin worden verankerd en verder aangevuld.

Het besluitvormingsproces van de Europese Unie moest door de Grondwet effectiever worden. Zo zou er niet meer unaniem maar per gekwalificeerde meerderheid besloten worden. Ook zou door de Grondwet er een Europese minister van Buitenlandse zaken, een vlag, volkslied en tal van andere zaken komen. Bovendien zou de beslissingsbevoegdheid van de EU op een aantal terreinen worden uitgebreid.

Van der Ham, ‘*De Grondwet gaf ook het Europese parlement meer zeggenschap. Op dat punt ben ik nog steeds een voorstander van de Grondwet. Meer democratische controle op het beleid van de Europese regering was echt de winst van dit verdrag.*’

Het debat

Niet eerder werd een zaak van zulk gewicht op nationaal niveau met een referendum getoetst. (...) *'Beide kampen voerden een slechte campagne. Zowel de vóór- als de tegenstanders van de Grondwet schotelden de kiezer absurde doemscenario's voor. Daarmee deed men de kiezer te kort en ik geloof ook mensen daar ook doorheen prikten.'*

Baudet [eurosceptici] vond het debat verhelderend, *'Ik was blij met de term 'Europese Grondwet'. Het is een kwestie van intellectuele eerlijkheid dat eindelijk duidelijk werd waar het Brussel om te doen was. De Grondwet diende om al bestaande mechanismen verder te stroomlijnen, maar toonde vooral aan dat er een proces tot de vorming van een Verenigde Staten van Europa gaande was. En daar keerde de bevolking zich, terecht, massaal tegen!'*

Van der Ham [eurofiel]: *'De zogenaamde Verenigde Staten van Europa, het was een van de hoofdargumenten van de tegenstanders van de Grondwet. Die term is minder duidelijk dan het het lijkt. Deelstaten van de Verenigde Staten van Amerika hebben op bepaalde gebieden meer individuele macht dan lidstaten in de Europese Unie. Zelfs de doodstraf is in de ene staat legaal, en in andere niet. Alles hangt af van hoe je zo'n Verenigde Staten van Europa inricht. Dreigen met de Verenigde Staten van Europa, dat zegt op zich niet zoveel.'*

Vanwaar de krachtige 'nee'?

Baudet wijst op de verregaande integratie van de EU. *'Veel mensen hebben door wat er gaande is. Zij willen op nationaal niveau de zeggenschap behouden over de kernaspecten van de politiek. Ze willen niet door Brussel geregeerd worden en afhankelijk zijn van technocraten die elkaar de hand boven het hoofd houden.'*

'De EU en de FIFA lijken wat dat betreft wel op elkaar. Behalve dan dat er meer mensen van EU profiteren, dan van de FIFA.'

Van der Ham denkt dat het Nederlandse 'nee' meer verklaringen heeft. *'Uit onderzoek bleek dat het 'nee' vele oorzaken had. Natuurlijk waren er mensen die geen verdere integratie wilden, maar er hebben ook kiezers tegen de Grondwet gestemd omdat ze deze niet ver genoeg vonden gaan en het maar een vaag compromis vonden.'*

Het Verdrag van Lissabon

Brussel liet het er niet bij zitten en kwam snel met een vervangend verdrag. Het Verdrag van Lissabon, dat in 2007 werd aangenomen, kende nagenoeg dezelfde inhoud als de afgewezen Grondwet maar week op een aantal cruciale punten af.

Van der Ham, *'Als de kiezer duidelijk 'nee' zegt tegen een voorstel is het belangrijk daar iets mee te doen. Het verdrag van Lissabon heeft daar een poging toe gedaan. Enkele belangrijke zaken uit de Europese Grondwet zijn erin aangepast.'*

'Toen dit nieuwe verdrag bekend werd, bleek uit opiniepeilingen dat een meerderheid best te spreken was over de aanpassingen. Ik heb toen met andere Kamerleden geprobeerd een nieuw referendum mogelijk te maken, maar dat werd door een meerderheid tegengehouden.'

'Toen dus bleek dat de kiezer werd buitengesloten, sloeg de aanvankelijke positieve houding om, en werden mensen weer wantrouwend. Het is slecht dat er geen vervolgreferendum is gehouden. Als je geen vertrouwen hebt in de kiezer, krijg je terecht wantrouwen terug.'

Thierry Baudet is allerm minst te spreken over het verdrag. *'In feite is het Verdrag van Lissabon gewoon het grondwettelijk verdrag, maar dan zonder officiële 'nationalistische' EU symbolen en zonder minister van Buitenlandse Zaken. We hebben gewoon een president gekregen, we hebben allerlei andere organen gekregen met macht op EU-breed vlak en het gaat maar door.'*

M5. Videofragment van **DE WERELD DRAAIT DOOR** afzending: **DEMOCRATIE IN NOOD: DAVID VAN REYBROUCK** (2016).

<https://dewerelddraaitdoor.bnnvara.nl/media/364931>

De moderator van DE WERELD DRAAIT DOOR, Matthijs van Nieuwkerk, zit aan tafel met auteur David van Reybrouck en ze discussiëren over het essay van Reybrouck **TEGEN VERKIEZINGEN** (2013). Luister naar de discussie, en bedenk alvast een stelling: ben jij mee eens met David van Reybrouck? Wat vind jij over verkiezingen en loting? David van Reybrouck en zijn mede-auteur van **NEEM BIJVOORBELD GRANIET**, Peter Vermeersch, werken niet alleen door poëzie met politiek. Ze zijn ook bezig met het G1000 project – een burgercongres in stijl van G8 of G20. Hier kun je meer erover lezen: <http://www.g1000.org/nl/manifest.php>, of kijk en luister hier naar een uitgebreide discussie over het thema [in het Engels] <https://youtu.be/U1eZ3qNYlbs>.

Abendgymnasium Köln, Germany

HF og VUC Fredericia, Denmark

European Identity

Stichting EURICON, The Netherlands

TÜV NORD Bildung GmbH & Co. KG, Germany

Rahel-Varnhagen-Kolleg Hagen, Germany

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

in Times of Crisis (EITC)

Centro Comarcal Educación Adultos Infante, Spain

YOUTH AND LIFELONG LEARNING FOUNDATION, Greece

M6. Uittreksel van **NEEM BIJVOORBEELD GRANIET: DE EUROPESE GRONDWET IN VERZEN** (2015).

Deel I: BEGINSELEN.

Artikel 7: EUROPA. Pagina 31.

Het kwam aan met de kalme tred van een kind
en bleef met de bedaarde rust van een volwassene.

Artikel 8: GESCHIEDENIS. Pagina 31.

Hierzie, je bent in Europa
je kijkt naar de mensen van het grote noorden
naar die van het grote zuiden
van het grote oosten en het grote westen

degenen die onze over- over-
over- over-grootvaders
hebben vermoord om beter te kunnen zaaien

jij gaat vóór hen op je knieën
jullie vinden nieuwe manieren uit
om de wereld te verdelen

en verhalen en gebruiken
dat is
vergiffenis

DEEL II: GRONDRECHTEN

Artikel 20: HET RECHT OM TUSSENIN TE ZIJN. Pagina 53.

Die artikel bepaalt het onvervreembare recht op vervreemding
voor wie dat wil: Republikeinen van de schemerzone,
celebranten van het prachtige prefix *trans* en zijn bonte waaier
verwanten: neven, achterneven, volle en halve broers en zussen,
bastaards en aangehuwden, het *noch/noch*, het *zowel/als*, het *geen*

van bovenstaande, de ondertekenaars van de gestippelde zijlijn,
burgers van de pechstrook, het *terrain vague*,
het binnenstebuiten en buitenstebinnen, het bi-, het semi-, het demi-,
het ambi-, de halfbloed, de halfcast, de regenboogtinten
van grijs, het *entre-deux-guerres* en het *entre-deux-mers*,
de stroom en de bijrivier, de rivier die zijn naam verandert,
het visum dat alleen visie is en de haven van één avond.

Artikel 31: HET RECHT OP TAAL. Pagina 69.

Hoor je het kabbelen van de beek,
Hoor je het gehinnik van het paard, het geblaf van de hond,
Hoor je de voetstappen op de weg,
De mensen die spreken en kinderen die lachen?
Hoor je het? Voel je het?

Ik naam de taal die niemand wou

Proef alle talen op je tongen, Europa,
Gehikt, gehoest, vermaledijd, gezongen,
Toon trots je woordenschatten,
Sta niet één woord af, zij het grijs als stof,
Als dooiers geel, als minnaars rood, niet één woord

Ik naam de taal die niemand wou

Er bestaan geen kleine en grote talen, geen kleine en grote literaturen. Er
bestaan eerbare dichterlijke schipbreuken op de rotsen van het oneindige en
bedorven woorden, die spoorloos vergaan in de duisternis

Ik naam de taal die niemand wou

Verkiezen wij, dichters, altijd de heldere groveling,
het esperanto van de dikhuiden en de mengtaal van de hudo's

Ik naam de taal die niemand wou

Het recht om in Spanje kastelen te bouwen in alle
Talen die we kennen: luftschlösser bauen of
Luchkastelen bouwen of nog hacer castillos en el aire,
In aria! In the air! No art! Overal kastelen in de lucht!

Artikel 43BIS: GRONDRECHTEN VAN DE AARDAPPEL. Pagina 85.

Traktaat... tractor... landbouwschatten in zwarte grond begraven...
belasting op aardappelen die bovendien groente van vreemde etnische
oorsprong is... een van die soorten die zich wist te integreren maar nog
altijd onder aan de voedselpiramide bungelt...

DEEL IV: BELEID EN WERKING.

Artikel 71: MIGRATIE. Pagina 137.

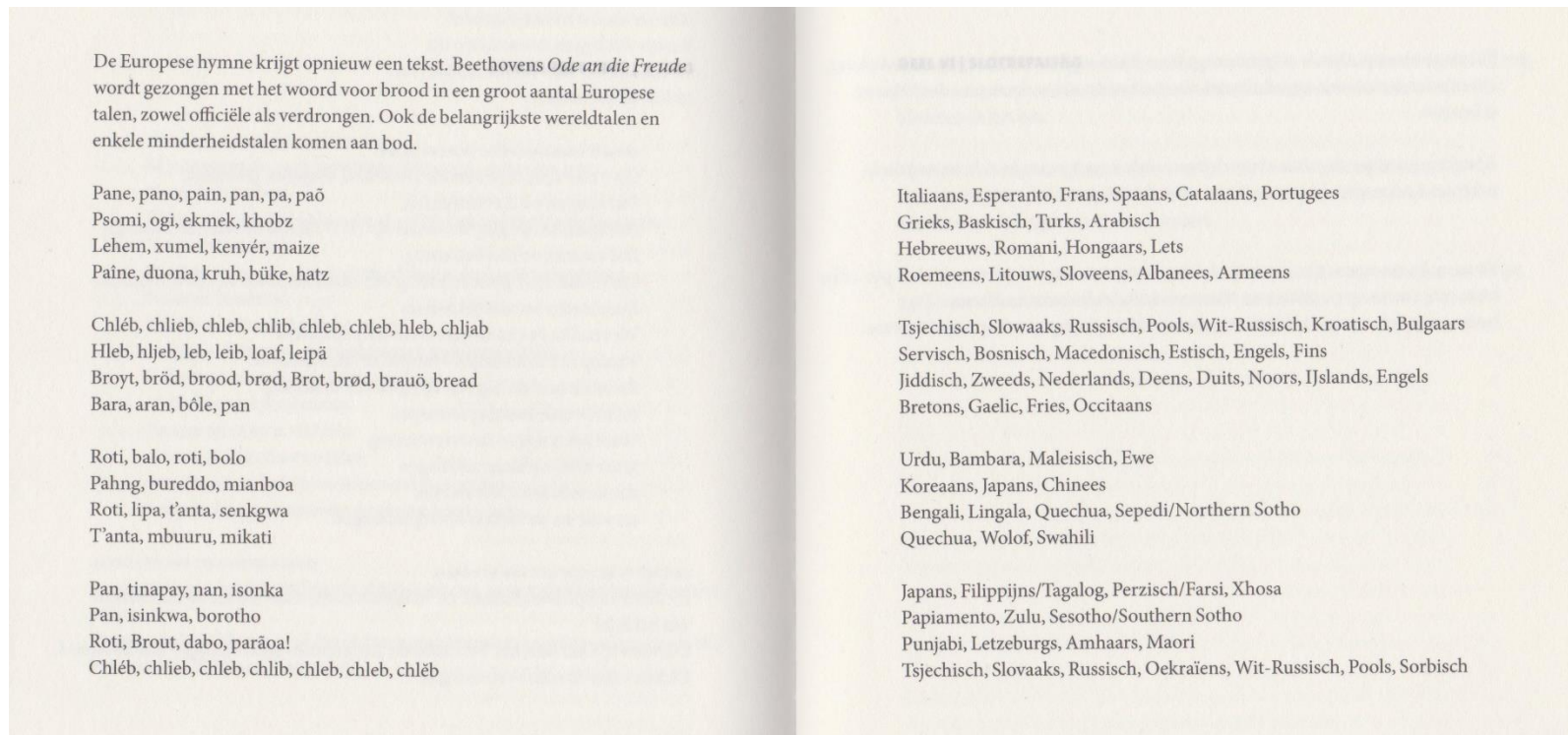
klop en er zal voor je worden opengedaan
acht wat ik klop
klepper met de leeuwenkop
bel
hamer
met mijn vuist
gooi eerst kiezels
en dan stenen naar het raam
ach wat
er is toch niemand thuis

Artikel 76BIS: HET FEEST VAN HET FALEN. Pagina 153.

Op 7 mei 1945 capituleerde Duitsland, uitgeput, gebroken.
Dat moeten we niet betreuren.
Het Spaanse rijk ging ten onder op 16/7/1898 in de baai van Santiago.
Dat moeten we niet betreuren.
Op 18 mei 1941 geeft de hertog van Aosta zich over aan de Ethiopiërs.
Dat moeten we niet betreuren.
We zouden de exacte datum moeten opzoeken
waarop het Oostenrijks-Hongaarse rijk uiteenviel.
En in elk land de dag van zijn grootste nederlaag
tot nationale feestdag uitroepen.
Want het is niet in de overwinning
maar in de verloren veldslagen
dat we echt leren wie we zijn,
en waar we de verkeerde weg insloegen.

DEEL V: EUROPESE HYMNE. Pagina 156-157.

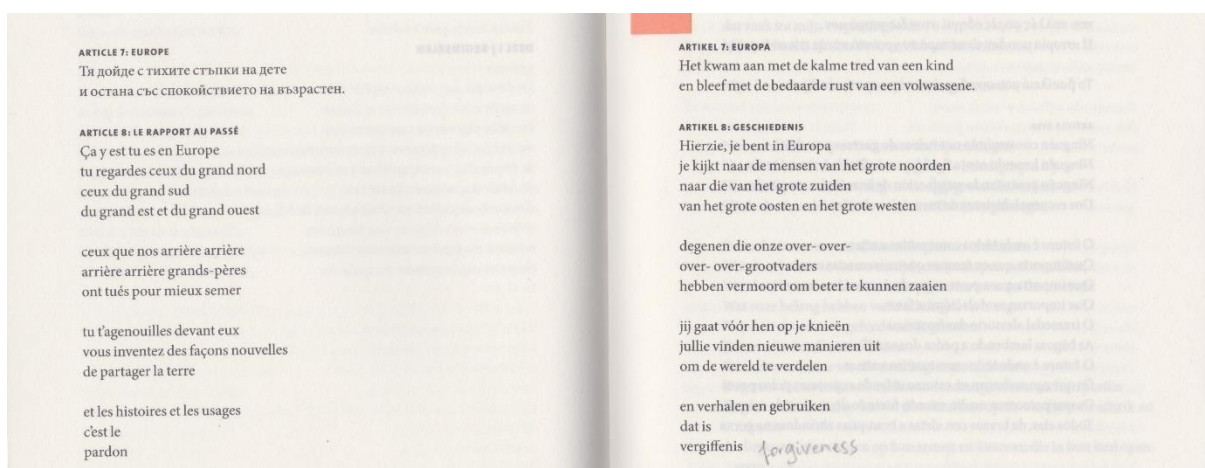

IV. Mogelijke didactische aanpak

Voorafgaande overwegingen betreffende de keuze van thema's en positionering zijn onder het eerste punt: Aanleiding op pagina 4 beschreven. In deze onderdeel zullen de tekstkeuzes worden toegelicht en de opdrachten uit het tweede punt: Opdrachten in meer detail worden beschreven.

De tekstselectie werd gemaakt in het kader van het project EITC (European Identity in Times of Crisis), en alle teksten hebben dus een sterke verbinding met het thema Europa en de Europese Unie. Het boek ***Neem bijvoorbeeld graniet: De Europese grondwet in verzen*** werd gevonden en de speelse, poëtische manier van benadering van zulke complexe onderwerpen zoals mensenrechten en politieke unies viel mee. Deze biedt een ietsje lichtere ingang tot het zware materiaal wat veelal uit officiële verdragen, academische artikelen en onderzoeksrapporten bestaat.

Neem bijvoorbeeld graniet is op uitzonderlijke wijze ontstaan: het Brussels Dichterscollectief heeft een eerste ruwe tekst geschreven, "een tekst met vele lege plekken en onafgewerkte artikels" (Inleiding, pagina 7) die vervolgens naar dichters uit 52 Europese landen zijn gestuurd. "We vraagden of ze misschien een paar verzen wilden toevoegen, of ze wilden reageren op iets, een amendement overwogen, een nieuw artikel wilden bedenken. Dat wilden ze" (ibid). Op deze wijze is een gedicht met vele stemmen ontstaan, die op een heel vrije maar toch handveste manier Europa vertegenwoordigen. In het boek is dit proces mooi na te zien, omdat de originele tekst altijd op linkerkant staat, en de Nederlandse tekst altijd op de rechterkant (zie afbeelding hieronder).

1 *Neem bijvoorbeeld graniet*, pagina 31

De auteurs, of misschien passender, initiatiefnemers van dit epische gedicht zijn David van Reybrouck en zijn "boezemvriend" Peter Vermeersch. David van Reybrouck heeft diverse literatuurprijzen gewonnen en is bekend voor zijn werk ***Congo. Een geschiedenis*** (2010). Peter

Vermeersch is hoogleraar Politieke Wetenschappen aan de Universiteit Leuven. Deze twee zijn interessante personen, niet alleen wegen het gedicht maar ook wegen hun andere activiteiten. Ze zijn namelijk niet alleen dichters, maar ook een soort activisten, die bezig zijn met innovatieve democratie. Een 2013 essay van van Reybrouck heet **Tegen verkiezingen**, en stelt voor dat representatieve democratie zich niet meer alleen op verkiezingen kan verlaten, maar ook loting moet gaan gebruiken. Zo raken gewone burgers van alle maatschappelijke, socio-economische en etnische schichten in contact met het bestuursorgaan en kan iedereen zijn input geven. David van Reybrouck is een van de stichters van het project G1000 in België, een experiment om burgers bij de politiek te betrekken.

Verdere teksten zijn gekozen om een beeld te schetsen van de context van de Europese grondwet en de chronologische gebeurtenissen die het falen van de grondwet en vervolgens de ratificatie en dus aanvaarding van het Verdrag van Lissabon. Tegenwoordig is de EU weer een groot thema – populisme, Brexit en de Trump verkiezing waren de tumultueuze voorgangers van de verkiezingen eerder dit jaar in Nederland en Frankrijk, en Duitsland in September. De teksten (en een video interview) zijn verkort om de studenten niet van materiaal te overlasten. Bronnen van alle teksten zijn vermeld, en dus kan de docent kiezen om andere uittreksels te maken, of helemaal andere teksten te kiezen om de discussie anders te positioneren. De opdrachten kunnen ook worden aangepast, bijvoorbeeld kunnen de specifieke vragen voor de schrijfpdracht gesimplificeerd of uitgebreid worden, of het groepsdebat kan met hulp van twee docenten (een in elke groep) worden voorbereid, of het gedicht kan een ietsje andere focus krijgen, of alleen op de bijbehorende Materialen gebaseerd zijn.

V. Enkele Referenties

Werk van David van Reybrouck en Peter Vermeersch:

Van Reybrouck, David & Vermeersch, Peter (2015). *Neem bijvoorbeeld graniet: De Europese grondwet in verzen*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Van Reybrouck, David (2013) Tegen verkiezingen. Amsterdam: De Bezige Bij.

Verdere Materialen:

M1: Basisinformatie over het werk *Neem Bijvoorbeeld Graniet: De Europese Grondwet In Verzen* (2015).

De Bezige Bij (z.j.) Neem bijvoorbeeld graniet. Geraadpleegd van <http://www.debezigebij.nl/boeken/neem-bijvoorbeeld-graniet/>

Literatuurplein (z.j.) De Europese grondwet in verzen: Flaptekst van editie uitgeverij Vrijdag. Geraadpleegd van <https://literatuurplein.nl/boekdetail.jsp?boekId=642434>

M2: Uittreksel van *Ontwerp- Verdrag tot Vaststelling van een Grondwet voor Europa* (2003).

Europese Unie, *Ontwerp-Verdrag tot Vaststelling van een Grondwet voor Europa* (2003). Publicatieblad van de Europese Unie, C169/3, 18.07.2003. Geraadpleegd van [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003XX0718\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003XX0718(01)&from=EN)

M3. Uittreksel van artikel *Nederland, de EU en het Verdrag van Lissabon* (2008) van Jan Rood, Mendeltje van Keulen en Bas Limoard, Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen.

Rood, J., van Keulen, M. & Limoard, B. (2008) Nederland, De EU En Het Verdrag Van Lissabon. *Clingendael: Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen*. Geraadpleegd van http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cesp_EU_verdrag_rood.pdf

M4. Uittreksel van artikel *De Europese Grondwet, tien jaar na het Referendum* (2015) redactie Rob Hadders, EenVandaag.

Hadders, Rob (2015, 02 juni) De Europese Grondwet, Tien Jaar Na Het Referendum. *EenVandaag Binnenland*. Geraadpleegd van http://binnenland.eenvandaag.nl/blogs/59899/de_europese_grondwet_tien_jaar_na_het_referendum

M5. Videofragment van *De Wereld Draait Door* afzending: **Democratie In Nood: David Van Reybrouck** (2016).

De Wereld Draait Door (2016, 03 oktober) Gemist: Fragment, Democratie in Nood: David van Reybrouck. <https://dewerelddraaitdoor.bnnvara.nl/media/364931>

Context:

NL

Europese Unie, *Verdrag van Lissabon tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap*, ondertekend te Lissabon, 13 december 2007. Geraadpleegd van <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

Europese Unie, *Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie* (2016). Publicatieblad van de Europese Unie, C202/389, 07.06.2016. Geraadpleegd van http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0389.01.NLD

Ministerie van Buitenlandse Zaken (z.j.) *Handvest van de Grondrechten*. Geraadpleegd van <http://www.minbuza.nl/ecer/eu-essentieel/handvest-grondrechten>

Wagendorp, B. (2009, 30 maart) Grondwet in verzen. de *Volkskrant*. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/archief/grondwet-in-verzen~a350364/>

Februari, M. (2008, 8 maart) Het wachten is op een Grondwet in verzen, onder toezicht van een staatscommissie. de *Volkskrant*. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/archief/het-wachten-is-op-een-grondwet-in-verzen-onder-toezicht-van-een-staatscommissie~a891680/>

Engelse teksten

European Union, *Treaty Establishing a Constitution for Europe*, 13 January 2005, Official Journal of the European Union, C310. Accessed at https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf

European Commission (n.d.) *EU Charter of Fundamental Rights*. Accessed at http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/charter/index_en.htm